

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КОНДРАТІШИНА ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 343.8(477)

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук

Львів – 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Львівському державному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Фріс Павло Львович,
Прикарпатський юридичний інститут Львівського державного університету внутрішніх справ, професор кафедри кримінального права і кримінології.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, академік АПрН України
Костенко Олександр Миколайович,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою;

кандидат юридичних наук, доцент
Палій Максим Валерійович,
Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, начальник кафедри кримінального права та кримінології.

Захист відбудеться 01 жовтня 2009 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий 31 серпня 2009 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Становлення України як правової, демократичної, соціально орієнтованої держави, визнання цього статусу міжнародним співтовариством вимагають застосування комплексного підходу щодо пошуку шляхів упровадження в юридичну практику цінностей світової цивілізації з урахуванням накопиченого вітчизняного досвіду. Серед надзвичайно широкого комплексу питань, які стоять у цьому ряду, важливе місце займає розробка теоретичних основ політики у сфері боротьби зі злочинністю в Україні, зокрема засад кримінально-виконавчої політики, що виступає одним із системних елементів першої.

Як показує аналіз доктринальних джерел, досі проблеми кримінально-виконавчої політики в науці розглядалися лише в контексті змісту, завдань і мети інших елементів політики у сфері боротьби зі злочинністю, передусім кримінально-правової політики, що певною мірою теж вплинуло на ефективність наукових розробок та в цілому на зміст формування й реалізації зазначеного виду політики. Ці та інші проблеми кримінально-виконавчої політики досить аргументовано викладені в працях таких учених у галузі кримінального права, як Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. К. Грищук, А. Ф. Зелінський, М. В. Костицький, О. М. Костенко, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, М. В. Палій, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та ін.

У галузі кримінально-виконавчого права з означеної проблематики заслуговують на увагу праці І. Г. Богатирьова, В. В. Голіни, А. В. Геля, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, О. Г. Колба, С. Ю. Лукашевича, А. О. Лисодіда, В. О. Меркулової, Г. О. Радова, В. М. Синьова, А. Х. Степанюка, Б. М. Телефанко, В. М. Трубникова, Г. О. Фролової, І. С. Яковець й ін.

На теренах СНД у цьому напрямі працювали та працюють А. І. Алексєєв, Ю. М. Антонян, А. Д. Глоточкін, О. І. Гуров, О. І. Зубков, К. Є. Ігошев, М. М. Мелентьєв, В. Ф. Пирожков, О. В. Старков, М. О. Стручков, А. В. Усс, Б. С. Утевський, В. А. Уткін, Г. Ф. Хохряков, І. В. Шмаров й ін.

Проте комплексного наукового дослідження щодо формування змісту та реалізації кримінально-виконавчої політики як в Україні, так і в країнах колишнього СРСР не здійснювалось. У комплексі наведене й обумовлює актуальність теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний, зокрема, з Концепцією реформування кримінальної юстиції України, схваленої рішенням РНБОУ від 15.02.08 та введеною в дію Указом Президента України № 311/2008 від 08.04.08, Концепцією реформування ДКВС України, схваленою Указом Президента України від 25.04.08 № 401/2008, Комплексною програмою профілактики

злочинності на 2007–2009 рр., затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.06 № 1767. Дисертація виконана відповідно до пріоритетних напрямів наукових і дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення й упровадження в практичну діяльність ОВС, на період 2004–2009 рр. (затверджено наказом МВС України від 05.07.04 № 755), планів науково-дослідних робіт Львівського державного університету внутрішніх справ на 2006–2009 рр. та включена до переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави й права АПрНУ.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є визначення змісту й форм реалізації сучасної кримінально-виконавчої політики України й обґрунтування на основі аналізу наукових джерел, кримінально-виконавчого законодавства й практики його застосування, шляхів підвищення її ефективності.

Для досягнення цієї мети були поставлені та вирішувалися такі *завдання*:

- дослідити кримінально-виконавчу політику як складову частину внутрішньої політики й політики у сфері боротьби зі злочинністю;
- визначити завдання, джерела, типи та принципи зазначеного виду політики;
- проаналізувати історичну практику виконання покарань як джерело сучасної кримінально-виконавчої політики;
- з'ясувати співвідношення й рівень взаємодії цього виду політики з іншими складовими частинами політики у сфері боротьби зі злочинністю (кримінально-правовою, кримінально-процесуальною, кримінологічною);
- установити зміст та проаналізувати проблеми, пов'язані з реалізацією сучасної кримінально-виконавчої політики України;
- обґрунтувати найбільш ефективні шляхи реалізації та вдосконалення цього виду політики, у т. ч. з урахуванням міжнародно-правових підходів і практики їх застосування й на підставі цього запропонувати відповідні зміни та доповнення в нормативно-правові акти.

Об'єктом дослідження є кримінально-виконавча політика України як елемент внутрішньої правової політики України, зокрема політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Предметом дослідження є поняття, завдання, предмет, джерела, типи, принципи кримінально-виконавчої політики, її реалізація, норми чинного кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавств України, теоретичні розробки з цих питань.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання соціально-правових явищ й оснований на ньому загальнонаукові й спеціальні методи. Загальнонауковий діалектичний метод пізнання виступив у цій системі основним і дав змогу досліджувати проблеми з позиції розвитку, в єдності їх соціального змісту та юридичної форми. Зокрема, за допомогою цього методу розглянуто проблеми щодо поняття політики у сфері боротьби зі

злочинністю, її структури, кримінально-виконавчої політики, завдань, цілей та інтересів усіх елементів політики у сфері протидії злочинності.

Історичний метод застосовано для аналізу історії кримінально-виконавчої політики. Порівняльний метод дав змогу провести порівняння кримінально-виконавчої політики, яка реалізовувалась у різні періоди історії нашої країни, з метою визначення основних тенденцій, що були їй притаманні. Формально-логічний метод використовувався під час дослідження правової природи кримінально-виконавчої політики.

У ході дослідження застосовувалися також і конкретно-соціологічні методи (анкетування, опитування, формалізованого інтерв'ю, безпосереднього спостереження й аналізу документів). Для узагальнення отриманих результатів дослідження були застосовані статистичні методи.

Під час проведення дослідження поряд із працями з кримінально-виконавчого права широко використовувалася й інша правова (із теорії держави і права, конституційного, кримінального, кримінально-процесуального, та ін. галузей права), філософська, психолого-педагогічна види літератури, законодавчі акти, а також рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України, статистичні й інші дані Верховного Суду України та ДДУПВП.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали опитування працівників правоохоронних органів (МВС і ДКВС) – усього 250 осіб, архівні матеріали (досліджено 100 архівних кримінальних справ на 100 засуджених, які вчинили злочини в УВП). Здійснено анкетування представників різних соціальних груп з метою визначення оцінок практики виконання кримінальних покарань (більше 4 тис. громадян).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших в Україні монографічних робіт, присвячених формуванню та реалізації сучасної кримінально-виконавчої політики. Проведене дослідження дало змогу запропонувати авторське бачення шляхів розв'язання низки дискусійних питань, обґрунтувати нові теоретичні положення, що розвивають теорію кримінально-виконавчого права, а саме:

уперше:

- запропоновано авторське визначення поняття „кримінально-виконавча політика”, яке має відмінність від тих понять, що були сформовані в науковій літературі до прийняття КВК, розкрито його соціально-правову природу;
- визначено завдання, предмет, метод та джерела цієї політики;
- виокремлено основні типи кримінально-виконавчої політики України;
- обґрунтовано обумовленість окремих принципів кримінально-виконавчої політики України міжнародно-правовими нормами й стандартами забезпечення прав і свобод людини й громадянина;

– здійснено періодизацію кримінально-виконавчої політики України, в основу якої покладено історичний шлях України до її незалежності;

– проаналізовано питання ефективності кримінально-виконавчої політики України з позицій визначеної та диференційованої системи цілей політики у сфері боротьби зі злочинністю в цілому й у контексті її узгодженості з окремими її елементами – кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та кримінологічною політиками;

удосконалено:

– методику аналізу практики реалізації кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих норм у галузі виконання кримінальних покарань, у т. ч. з питань звільнення засуджених від покарання та його відбування;

– наукову теорію щодо ролі й місця громадськості у формуванні та реалізації кримінально-виконавчої політики;

– підходи до механізму застосування міжнародних стандартів у процесі формування та реалізації кримінально-виконавчої політики України;

дістало подальший розвиток:

– наукове розуміння ролі й місця кримінально-виконавчої політики в структурі політики у сфері боротьби зі злочинністю та її співвідношення з іншими елементами;

– теоретичне розуміння співвідношення основних завдань кримінально-виконавчої політики із завданнями політики у сфері боротьби зі злочинністю в цілому та із завданнями, що стоять перед структурними елементами останньої, завданнями однойменного законодавства та діяльності органів й УВП;

– наукове тлумачення таких термінів і питань, як „принципи кримінально-виконавчої політики”, „персонал органів і установ виконання покарань”, „потерпілий від злочину”;

– теоретико-практичні підходи з питань участі інших органів державної влади й місцевого самоврядування в реалізації кримінально-виконавчої політики України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес:

– у науково дослідній сфері: матеріали дисертації можуть бути основою для подальшої розробки теоретичних проблем політики у сфері боротьби зі злочинністю в цілому та кримінально-виконавчої політики зокрема;

– у правотворчості: у результаті проведеного дослідження сформульовані пропозиції можуть бути використані під час розробки концептуальних положень кримінально-виконавчої політики України, а також підготовки законодавчих та інших нормативно-правових актів, подальшого вдосконалення чинного кримінально-виконавчого законодавства (лист про впровадження

Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України № 04 – 19/14-569 від 05.03.09 р.);

– у *правозастосовній діяльності*: результати дослідження можуть бути використані в кримінально-виконавчій діяльності органів й установ виконання покарань та інших учасників кримінально-виконавчих відносин (акти впровадження Міністерства юстиції України; ДДУПВП; управлінь ДДУПВП у Волинській, Кіровоградській, Рівненській, Херсонській і Черкаській областях);

– у *навчальному процесі*: матеріали дослідження використовуються в навчальному процесі Волинського національного університету імені Лесі Українки (акт впровадження № 3/3922 від 01.12.2008 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, із використанням останніх досягнень юридичних наук, усі сформульовані в ньому положення та висновки ґрунтуються на особистих дослідженнях автора. Наукові ідеї й розробки, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації оприлюднені в доповідях та інших виступах на 6-ти науково-практичних конференціях, у т. ч. міжнародних: „Актуальні проблеми реформування правової системи України”, м. Луцьк, 27–28 травня 2005 р.; „Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення”, м. Львів, 7–8 квітня 2006 р.; „Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми”, м. Донецьк, 17–18 листопада 2006 р.; „Актуальні проблеми реформування приватного права України”, м. Запоріжжя, 8 грудня 2006 р.; „Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення”, м. Львів, 13–15 квітня 2007 р.; „Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні”, м. Острог, 30–31 травня 2008 р.

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено в п'ятих наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України, дві – у співавторстві (особистий внесок здобувача – 50 %). Висновки, положення, рекомендації тощо, що були опубліковані співавторами цих робіт, у дисертації не використовуються.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 4-х розділів, 19-ти підрозділів, висновків, 17 додатків, списку використаних джерел (329 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 275 сторінок, із яких основний текст дисертації – 215 с., додатки – 27 с., список використаних джерел – 33 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, визначено об'єкт і предмет дослідження, його мету й основні завдання, розкрито теоретико-методологічні основи дослідження, т. ін.

Розділ 1. „Кримінально-виконавча політика України як складова внутрішньої політики держави” складається з 6-ти підрозділів.

У **підрозділі 1.1.** *„Кримінально-виконавча політика як елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю”* досліджено зміст зазначеного виду політики та визначено її поняття. Зокрема, під кримінально-виконавчою політикою розуміється визначення основних напрямів, форм, методів і засобів правотворчої й правозастосувальної діяльності відповідних державних органів, громадських інститутів й окремих громадян у сфері виконання кримінальних покарань. Крім цього, встановлено, що поряд із цим терміном у науковій літературі вживається й інший синонімічний термін „політика у сфері виконання покарань”, який усе-таки науковцями використовується менше, ніж перший.

Зроблено висновок про те, що стосовно першої загальні цілі другої трансформуються у відповідні завдання політики у сфері виконання покарань та зорієнтовані на те, щоб призначене засудженому покарання належним чином виконувалося й досягало цілей, поставлених перед ним як кримінальним, так і кримінально-виконавчим законодавством України.

Підрозділ 1.2. *„Завдання кримінально-виконавчої політики України”* присвячений аналізу змісту основних завдань, які стоять перед суб'єктами формування та реалізації цього виду політики. Виділено три взаємопов'язані й взаємообумовлені завдання кримінально-виконавчої політики України: а) завдання, які визначаються суспільством у цілому; б) завдання, які визначаються іншими елементами політики у сфері боротьби зі злочинністю; в) завдання, які визначаються безпосередньо кримінально-виконавчою політикою.

У **підрозділі 1.3.** *„Джерела кримінально-виконавчої політики України”* досліджені питання, що пов'язані з першоджерелами й іншими вихідними положеннями формування цього виду політики. При цьому під джерелами кримінально-виконавчої політики розуміються нормативно-правові, політичні, економічні та інші акти, які виражають зміст діяльності держави в галузі виконання всіх передбачених чинним законодавством кримінальних покарань і спрямовані на досягнення їх мети.

У **підрозділі 1.4.** *„Типи кримінально-виконавчої політики України”* визначено типи зазначеної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Запропоновано такі типи виникнення й розвитку цього виду політики: а) політика Київської Русі та феодальної роздрібненості (IX–XVII ст.); б) політика Козацької держави

(середина XVII – середина XVIII ст. – від Богдана Хмельницького до Кирила Розумовського); в) політика періоду творення Української незалежної держави (1917–1922 рр.); г) політика УРСР (1922–1991 рр.); ґ) політика незалежної України періоду становлення (1991–1998 рр.); д) кримінально-виконавча політика сучасного періоду розвитку України (1998 р. – по теперішній час). Разом із тим зазначено, що залежно від обраного критерію дослідження, типологія зазначеного виду політики може мати й інший від запропонованого вигляд.

Підрозділ 1.5. *„Принципи кримінально-виконавчої політики України”* присвячено визначенню керівних засад формування та реалізації цього виду політики. Під принципами кримінально-виконавчої політики розуміються основні положення, якими керуються як суб’єкти її формування, так і суб’єкти реалізації на практиці в ході виконання всіх передбачених законом кримінальних покарань, чітко визначеними кримінально-виконавчим законодавством методами, засобами, формами й силами.

Виділено такі принципи кримінально-виконавчої політики України: 1) відповідності кримінально-виконавчої політики іншим елементам політики у сфері боротьби зі злочинністю; 2) невідворотності кримінального покарання; 3) врахування (відповідності) соціально-правової психології; 4) диференціації та індивідуалізації виконання покарання; 5) відновлення соціальної справедливості; 6) доцільності; 7) економії репресій; 8) прогресивної системи виконання й відбування покарання; 9) взаємної відповідальності держави та засудженого; 10) примирення; 11) раціонального застосування заходів переконання й примусу до засуджених; 12) участі громадськості у виконанні кримінального покарання; 13) поєднання всіх елементів мети покарання під час його виконання; 14) комплексного та системного (безперервного) впливу на особу засудженого; 15) погашення й зняття судимості.

У підрозділі 1.6. *„Історична практика виконання кримінальних покарань як джерело сучасної кримінально-виконавчої політики”* автором здійснено аналіз її витоків. Здійснено переодізацію розвитку кримінально-виконавчої політики України на підставі різних критеріїв.

Розділ 2. **„Співвідношення та взаємодія кримінально-виконавчої політики України з іншими складовими елементами політики у сфері боротьби зі злочинністю”** складається з 3-х підрозділів.

У підрозділі 2.1. *„Кримінально-виконавча та кримінально-правова політики України”* розкриті питання, пов’язані зі співвідношенням зазначених видів політики. При цьому зроблено висновок, що, формуючи зміст кримінально-виконавчої політики, у тому числі через законодавчі засоби та знаряддя, варто за основу брати орієнтири й природу кримінально-правової політики, оскільки одиничне явище, яким виступає перша (кримінально-виконавча) політика, не

може розширювати зміст загального явища (кримінально-правової політики). У зв'язку з цим констатується, що у разі збігу завдань і мети кримінально-правової та кримінально-виконавчої політик створюються належні умови для діяльності суб'єктів правовідносин, насамперед правоохоронних органів, й ефективної їх реалізації. Для гармонізації змісту зазначених видів політики у сфері протидії злочинності запропоновано ряд науково обґрунтованих заходів, а саме: 1) враховуючи, що і КВК (ст. 5), і КПК (ст.ст. 14–22) фактично закріпили принципи, які є похідними від принципів кримінально-правової політики, необхідно в чинному КК визначити принципи останньої; 2) варто впорядкувати норми КВК у частині, що регулюють питання залучення до праці засуджених до позбавлення волі. Виходячи зі змісту ст. 8 та ст. 107 КВК, слід визнати, що засуджені в УВП мають право, а не обов'язок працювати під час відбування покарання; 3) для приведення діяльності ДКВС до вимог ст. 19 та ч. 3 ст. 63 Конституції України потрібно повернутися до практики КК 1960 р., відповідно до вимог якого вид КВУ для осіб, позбавлених волі, визначав суд. Для цього КК 2001 р. необхідно доповнити ст. 63-1, а ст. 6 КВК викласти в новій редакції: „Вид колонії, в якій засуджені до позбавлення волі відбувають покарання, визначається судом, що постановив обвинувальний вирок”.

У підрозділі 2.2. „Кримінально-виконавча та кримінально-процесуальна політики України” проаналізовано співвідношення цих видів політики. Установлено, що зв'язок кримінально-виконавчої та кримінально-процесуальної політик в основному проявляється через правозастосувальну практику. Для оптимізації співвідношення даних видів політик запропоновано низку заходів, на рівні нормативного регулювання завдань, що стоять перед кримінально-виконавчою системою.

У підрозділі 2.3. „Кримінально-виконавча та кримінологічна політики України” підкреслюється, що нині зміст і форми кримінологічної політики у сфері виконання кримінальних покарань в Україні реалізуються через підзаконні нормативно-правові акти, у тому числі ДДУПВП, що певною мірою суперечить вимогам ст.ст. 19 та 63 Конституції України, відповідно до вимог яких правообмеження для засуджених можна встановлювати лише на підставі закону й рішення суду. Для гармонізації співвідношення цих політик запропоновано доповнити КВК главою 19-1 „Запобігання вчиненню нових злочинів засудженими”, у якій визначити категорії засуджених, що мають братися на профілактичний облік; правові наслідки такої діяльності.

Розділ 3. „Зміст та проблеми реалізації кримінально-виконавчої політики України” складається з 4-х підрозділів.

Підрозділ 3.1. „Сучасний стан і тенденції розвитку кримінально-виконавчої політики України” містить у собі аналіз проблемних питань формування й реалізації зазначеного виду політики. Серед них виділено такі: а) декларативність

держави та її органів у визначенні й дотриманні принципів своєї діяльності у сфері виконання кримінальних покарань; б) недотримання вимог закону в правозастосувальній практиці та низька виконавча дисципліна органів держави, її посадових осіб; в) неналежне місце, незначна роль і участь громадян у механізмі формування й реалізації кримінально-виконавчої політики; г) правовий монополізм, який не має нічого спільного з правонаступництвом, під час формування таких засобів реалізації кримінально-виконавчої політики, як законодавча практика та діяльність органів і УВП; г) внутрішні протиріччя в галузі виконання кримінальних покарань, що закладені у сфері соціального побуту та суспільної свідомості покарання (так званий соціологічний парадокс покарання, зміст якого полягає в тому, що чим більше та суворіше застосовується в суспільстві кримінальне покарання, тим більше воно засвідчує своє безсилля). Для усунення, блокування зазначених негативних тенденцій запропоновано розробити й затвердити на рівні Кабінету Міністрів України вітчизняні стандарти виконання кримінальних покарань, привівши умови тримання засуджених в УВП до міжнародних вимог. Крім цього, слід ст. 51 КК доповнити ч. 2 такого змісту: „Позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі застосовуються судом як виключні міри покарання, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання”, що логічно впливає зі змісту міжнародно-правових актів.

У підрозділі 3.2. *„Закономірності виникнення та розвитку кримінально-виконавчої політики України щодо потерпілих від злочинів”* проаналізовані проблеми, пов'язані з реалізацією завдань, які стосуються охорони прав потерпілих від злочинів у ході виконання покарань. Як встановлено, ще в древні часи в правових джерелах закріплювалася можливість матеріального відшкодування завданої злочином шкоди, а в період Української Козацької держави метою покарання визнавалися відплата та відшкодування заподіяних збитків. Після повної ліквідації Української державності власна політика щодо потерпілих не проводилася. В інші періоди [творення незалежної Української держави (1917–1922 рр.); радянський період (1922–1991 рр.)] пріоритетною була політика щодо захисту державних, а не приватних інтересів (зокрема, потерпілих). Суттєвих змін у цьому контексті не відбулось і в сучасний період формування та реалізації кримінально-виконавчої політики. Для усунення існуючих проблем пропонується визначити на законодавчому рівні поняття „виконання покарань”, закріпивши його у вигляді примітки до ст. 4 КВК, а саме: „виконання покарання – це діяльність органів і УВП та їх уповноважених посадових осіб, що спрямована на досягнення передбаченої законом мети покарання й створення умов для відшкодування завданих злочином збитків або усунення заподіяної шкоди”.

У підрозділі 3.3. *„Стан та тенденції захисту прав потерпілих від злочинів органами й установами виконання покарань”* досліджені проблеми щодо реалізації охоронної функції кримінально-виконавчого законодавства стосовно зазначених об'єктів правового захисту. Встановлено, що у чинному законодавстві яке регламентує порядок виконання кримінальних покарань, не передбачено таке завдання, як повне відшкодування завданих злочином збитків (або усунення заподіяної шкоди) чи створення умов для досягнення цієї мети, а вітчизняна практика його реалізації не відображає кращих світових зразків з питань захисту прав потерпілих від злочинів. У зв'язку з цим запропоновано ч. 2 ст. 121 КВК викласти в новій редакції: *„Відшкодування засудженими витрат на їхнє утримання проводиться після відрахування прибуткового податку, аліментів та відрахувань за виконавчими листами й іншими виконавчими документами”*.

Підрозділ 3.4. *„Міжнародно-правові підходи й стандарти як елемент змісту кримінально-виконавчої політики України”* присвячено питанням уніфікації та гармонізації норм однойменної галузі права нашої держави й міжнародних норм. У цьому контексті пропонується: а) доповнити ст. 5 КВК принципом пріоритетності та збереження загальнолюдських цінностей і поваги прав людини під час виконання кримінальних покарань; б) ст. 2 КВК доповнити ч. 3 такого змісту: *„Якщо міжнародним договором, згоду на який надано Верховною Радою України, встановлені інші правила виконання кримінальних покарань і поводження із засудженими, ніж передбачено кримінально-виконавчим законодавством України, то застосовуються положення міжнародного договору”*; в) ч. 4 ст. 7 КВК доповнити словосполученням: *„...і міжнародними договорами, згоду на які дала Верховна Рада України”* та викласти в такій редакції: *„Правовий статус засуджених визначається законами України і міжнародними договорами, згоду на які дала Верховна Рада України, а також цим Кодексом, виходячи з порядку й умов виконання та відбування конкретного виду покарання”*.

Розділ 4. *„Шляхи реалізації та вдосконалення кримінально-виконавчої політики України”* складається з 6-ти підрозділів.

У підрозділі 4.1. *„Поняття та зміст об'єктів кримінально-виконавчої політики України й правові засоби їх захисту в сучасних умовах”* визначено соціально-правову природу об'єктів правової охорони засобами кримінально-виконавчого законодавства. Визначено такі об'єкти кримінально-виконавчої політики: 1) потерпілі від злочину, що визнані такими на підставі рішення суду, яке вступило в законну силу; 2) суспільство, у зв'язку з порушенням засудженими встановлених правил співжиття; 3) держава, яка через таку ознаку злочину, як протиправність, визначає в законі вичерпні об'єкти правової охорони; 4) персонал органів і УВП; 5) інші особи (фізичні та юридичні), які

причетні до реалізації вироків й інших рішень судів; б) засуджені, які відбувають покарання; 7) колишні засуджені – до зняття або погашення судимості. Для забезпечення належної охорони цих об'єктів автор пропонує ст. 1 КВК доповнити ч. 5 такого змісту: „Виконання покарання має на меті не тільки кару, виправлення засудженого та запобігання з його боку вчинення нових злочинів, але й збереження соціальної цілісності та цінності особи засудженого”.

У підрозділі 4.2. „Засуджені до позбавлення волі як об'єкти сучасної кримінально-виконавчої політики України” виділено такі групи осіб, які відбувають покарання та є об'єктами зазначеного виду політики: а) так звані „авторитети” злочинного середовища; б) злісні порушники встановленого порядку відбування покарання; в) засуджені, котрі належать до категорії осіб із найнижчим соціальним статусом; г) особи, які стали на шлях виправлення; ґ) засуджені, котрі співпрацюють з адміністрацією УВП; д) психопати та інші т. п. категорії засуджених; е) засуджені, які схильні до втеч, нападу на адміністрацію УВП та інших осіб; є) особи, засуджені за бандитизм, убивство на замовлення, за злочини у сфері обігу наркотичних, психотропних й інших речовин. Для створення ефективних механізмів захисту цих об'єктів запропоновано ст. 133 КВК викласти в новій редакції, а саме: „Злісний порушник установленого порядку відбування покарання – це засуджений, який систематично не виконує законних вимог персоналу органів і УВП та до якого були застосовані передбачені законом заходи дисциплінарного характеру, жодне з яких не знято достроково й не погашено в порядку, зазначеному в ст.ст. 130, 131 та 134 КВК”.

Підрозділ 4.3. „Основні шляхи вдосконалення правового статусу потерпілих у кримінально-виконавчих відносинах” присвячено обґрунтуванню необхідності проведення низки заходів, спрямованих на підвищення рівня ефективності реалізації охоронної функції права.

У підрозділі 4.4. „Основні напрями підвищення рівня та ефективності діяльності персоналу органів і УВП як суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики” визначені головні шляхи й засоби вдосконалення діяльності адміністрації органів та УВП і запропоновано ряд заходів у цьому контексті, а саме: 1) у примітці до ст. 11 КВК визначити поняття „Персонал органів і УВП”, зазначивши, що: „Це постійний чи тимчасово працюючий кадровий склад працівників органів і УВП, котрі виконують конкретно поставлені завдання, що впливають із їх правового статусу та спрямовані на реалізацію цілей і мети кримінально-виконавчого законодавства, і користуються у зв'язку з цим державними гарантіями забезпечення їх службової діяльності”. Пропонується також: а) доповнити ст. 11 КВК ч. 8 такого змісту: „Правовий статус персоналу органів і УВП визначається спеціальними нормативно-правовими актами України”; б) доповнити п. 16 постанови Пленуму Верховного

Суду України від 26.03.93 № 3 „Про судову практику в справах про злочини, пов’язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі” ч. 3 такого змісту: „Під адміністрацією установи слід розуміти осіб, які належать до персоналу ДКВС, що визначені у ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»”.

Підрозділ 4.5. „Місце та роль місцевої державної влади в реалізації кримінально-виконавчої політики України” присвячений аналізу сучасного стану взаємодії органів і УВП з іншими державними органами на місцях та запропоновано конкретні заходи, спрямовані на підвищення рівня ефективності зазначеної діяльності.

У підпункті 4.6. „Громадські організації як суб’єкти формування кримінально-виконавчої політики та форми підвищення ефективності їх діяльності” обґрунтовано необхідність підвищення ролі громадськості у формуванні та реалізації кримінально-виконавчої політики для чого запропоновано ряд змін до чинного законодавства.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано низку підсумкових узагальнень здійсненого дослідження, а саме:

1. Вирішено наукове завдання, яке полягає в розробці проблем формування та реалізації кримінально-виконавчої політики й обґрунтуванні на цій основі наукових пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення цього виду діяльності, частина з яких знайшла своє відображення в законотворчій роботі, практичній діяльності органів і УВП та в навчальному процесі.

2. Розроблено низку науково обґрунтованих заходів та доведено необхідність їх упровадження, що обумовило теоретичну й практичну значимість дисертації. При цьому зроблено висновок, що кримінально-виконавча політика є похідною від кримінально-правової, а тому варто під час формування першої максимально повно враховувати джерела другої, не ототожнюючи їх з вихідними началами однойменного законодавства й іншими синонімічними явищами, як-от „пенітенціарна політика” тощо. Більше того, для формування цивілізованої кримінально-виконавчої політики, її джерел, форм і напрямів у чинному законодавстві України слід закріпити та визначити понятійно загально визначені міжнародні терміни (катування, нелюдське поводження, тортури та ін.).

3. Запропоновано здійснити нормативне закріплення низки положень, які впливають зі здійсненого дослідження, а саме:

- 3.1. На теоретичному рівні необхідно чітко визначити предмет кримінально-виконавчої політики, зміст якого мають складати: 1) основні принципи кримінально-виконавчого впливу на злочинність (ст. 5 КВК); 2) практика застосування передбачених ст.ст. 74–87 КК і ст. 154 КВК видів звільнення засудженого від покарання та його відбування; 3) визначені критерії й характер караності суспільно небезпечних діянь (пеналізація); 4) визначення умов звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 44–49 КК) або від покарання (ст. 69 КК) (депеналізація); 5) установлені законом альтернативні до позбавлення волі покарання; 6) результати тлумачення норм кримінально-виконавчого законодавства; 7) діяльність органів і УВП із застосування норм кримінально-виконавчого законодавства; 8) діяльність держави, суспільства та їх інститутів з цих питань.
- 3.2. Під час формування та реалізації кримінально-виконавчої політики доцільно враховувати такі її рівні: а) доктринальний (науковий) – розробка й обґрунтування теорій виконання та відбування покарань; б) програмний – затвердження на рівні органів державної влади науково обґрунтованих планів, концепцій, доктрин тощо; в) законодавчий – прийняття нормативно-правових актів з питань кримінально-виконавчої діяльності; г) правовиконавчий – застосування норм кримінально-виконавчого права суб'єктами й учасниками цих суспільних відносин.
- 3.3. Завдання кримінально-виконавчої політики слід реалізувати шляхом: 1) визначення загальних засад виконання кримінальних покарань (ст. 1 КВК); 2) закріплення в законі основних засобів впливу на особу засудженого з метою досягнення мети покарання (ст. 6 КВК); 3) установлення правових механізмів реалізації всіх елементів мети покарання (норм щодо виправлення та ресоціалізації засуджених, загальної й індивідуальної превенції) методами кримінально-виконавчого впливу.
- 3.4. Обґрунтовано висновок про те, що ст. 1 КВК, яка визначає мету покарання, не корелюється з цією ж метою, яка зафіксована в ст. 50 КК, оскільки є дещо ширшою за обсягом і змістом. У зв'язку з цим необхідно з ч. 1 КВК вилучити термін „ресоціалізація засуджених”, оскільки це не є функцією органів і УВП, та завданням у цілому кримінально-виконавчої політики, а є завданням органів виконавчої влади, які займаються питаннями соціальної політики.
- 3.5. З точки зору формальної логіки та з огляду на формування змісту кримінально-виконавчих норм, як похідних від кримінально-правових (норм реалізації матеріального права), варто гармонізувати і норми КВК. Зокрема, визначивши у главі 2 КВК правовий статус засуджених, законодавець зобов'язаний був закріпити і правове становище органів й УВП. Для цього слід КВК доповнити главою 3-1 „Персонал органів та установ виконання покарань”.

- 3.6. Для реалізації завдань кримінально-виконавчої політики з питань запобігання злочинам необхідно внести зміни в проект Закону України „Про профілактику злочинів”, у якому закріпити статус ДКВС серед суб’єктів по запобіганню злочинів, її функції та повноваження.
- 3.7. У контексті оптимізації кримінально-виконавчої політики та підвищення її питомої ваги у співвідношенні з іншими видами політики слід підтримати науково обґрунтовані пропозиції вчених про створення при органах розслідування спеціальної служби вивчення особи злочинця й середовища, яка б давала рекомендації суду про застосування найефективнішого покарання до конкретної особи.
- 3.8. Регламент Верховної Ради України слід доповнити положеннями про те, що зміст і діяльність законодавчого органу України та суб’єктів законодавчої ініціативи складають загальноприйняті міжнародно-правові цінності, права й свободи людини та громадянина, які є універсальними й неподільними. Закони та інші нормативно-правові акти України мають ґрунтуватися на загальновизнаних міжнародних стандартах, що утверджують і забезпечують права й свободи людини і громадянина та є головним обов’язком держави (ст. 3 Конституції України).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кондратішина В. В., Колб О. Г. Кримінально-виконавча та кримінально-правова політика / В. В. Кондратішина, О. Г. Колб // Південноукраїнський правничий часоп. – 2007. – № 4. – С. 6–9.
2. Кондратішина В. В., Колб О. Г. Кара як елемент мети кримінального покарання та ідеологічний компонент політики у сфері боротьби зі злочинністю / В. В. Кондратішина, О. Г. Колб // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. – К. : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 478–483.
3. Кондратішина В. В. Сучасна кримінально-виконавча політика України у контексті захисту прав потерпілих від злочину / В. В. Кондратішина // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. юрид. : зб. наук. праць. – Львів : ЛьвДУВС, 2008. – Вип. 1. – С. 314–319.
4. Кондратішина В. В. Міжнародно-правові підходи та стандарти щодо кримінально-виконавчої політики України / В. В. Кондратішина // Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту внутр. спрв. – К., 2008. – № 2. – С. 52–57.
5. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України : сучасний стан і тенденції розвитку / В. В. Кондратішина // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту

внутр. справ. Сер. юрид. : зб. наук. праць. – Львів : ЛьвДУВС, 2009. – Вип. 1. – С. 312–318.

6. Кондратішина В. В. Запобігання злочинів як мета покарання / В. В. Кондратішина // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами I Міжвуз. наук.-практ. конф., Луцьк, 27–28 трав. 2005 р. : у 2 т. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – Т. 2. – С. 337–341.

7. Кондратішина В. В. Роль громадських організацій у виконанні кримінальних покарань / В. В. Кондратішина // Кримінальний кодекс України 2001 р. : проблеми застосування і перспективи удосконалення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 7–8 квіт. 2006 р. : у 2 ч. – Львів : Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2006. – Ч. 2. – С. 304–307.

8. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика як елемент загальної політики у сфері боротьби зі злочинністю / В. В. Кондратішина // Кримінально-правова політика держави : теоретичні та практичні аспекти проблеми : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Донецьк, 17–18 листоп. 2006 р. – Донецьк : Донец. юрид. ін-т ЛДУВС, 2006. – С. 209–212.

9. Кондратішина В. В. Про завдання кримінально-виконавчої політики / В. В. Кондратішина // Актуальні проблеми реформування приватного права України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 8 груд. 2006 р. : у 2 ч. – Ч. 2. – Запоріжжя : Юрид. ін-т ДДУВС, 2006. – С. 68–70.

10. Кондратішина В. В. Про природу кримінально-виконавчої політики України / В. В. Кондратішина // Кримінальний кодекс України 2001 р. : проблеми застосування і перспективи удосконалення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 13–15 квіт. 2007 р. : у 2 ч. – Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – Ч. 1. – С. 194–197.

11. Кондратішина В. В. Про деякі історичні аспекти кримінально-виконавчої та кримінально-процесуальної політики / В. В. Кондратішина // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні : матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., Острог, 30–31 трав. 2008 р. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2008. – С. 239–242.

АНОТАЦІЯ

Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України : формування та реалізація. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія ; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2009.

Дисертація є комплексним науковим монографічним дослідженням проблем формування та реалізації кримінально-виконавчої політики України. У роботі досліджено зміст зазначеного виду політики у сфері боротьби зі злочинністю, визначено її завдання, джерела, типи та принципи. Крім цього, встановлено співвідношення кримінально-виконавчої політики з іншими складовими елементами політики у сфері боротьби зі злочинністю (кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та кримінологічною політиками). Розроблено науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на її оптимізацію шляхом удосконалення чинного законодавства, підвищення ефективності діяльності суб'єктів кримінально-виконавчої політики.

Ключові слова: кримінально-виконавча політика; завдання кримінально-виконавчої політики; об'єкти кримінально-виконавчої політики; суб'єкти кримінально-виконавчої політики; засуджений; персонал органів і установ виконання покарань; установа виконання покарань.

АННОТАЦІЯ

Кондратишина В. В. Уголовно-исполнительная политика Украины : формирование и реализация. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел, Львов, 2009.

Диссертация является комплексным научным монографическим исследованием проблем формирования и реализации уголовно-исполнительной политики Украины. В работе исследовано содержание понятия данного вида политики в области противодействия преступности, определены ее задачи, источники, типы и принципы. Кроме того, встановлено соотношение уголовно-исполнительной политики с другими структурными элементами политики в сфере борьбы с преступностью (уголовно-правовой, уголовно-процессуальной и криминологической политиками) и разработаны научно обоснованные пути реализации и усовершенствования первой.

В результате исследования решено научное задание, которое состоит в разработке проблем формирования и реализации уголовно-исполнительной политики и обоснования на этой почве научных обоснованных предложений и рекомендаций, направленных на повышение эффективности деятельности в этой области, что нашло свое отображение в законодательном процессе, практической деятельности органов и учреждений по исполнению наказаний и в учебной деятельности, что подтверждено соответствующими актами

внедрения результатов диссертационного исследования. При этом сделан вывод о том, что уголовно-исполнительная политика является производной от уголовно-правовой политики, поэтому при формировании первой следует максимально полно учитывать источники второй, не отождествляя их с исходящими источниками одноименного законодательства и другими синонимическими явлениями, типа “пенитенциарной политики”. Более того, для формирования цивилизованной уголовно-исполнительной политики, ее источников и направлений в существующем законодательстве Украины следует закрепить и определить содержание общепринятых международных понятий.

Ключевые слова: уголовно-исполнительная политика; задачи уголовно-исполнительной политики; осужденный; персонал органов и учреждений исполнения наказаний; объекты уголовно-исполнительной политики; учреждения исполнения наказаний; субъекты уголовно-исполнительной политики.

SUMMARY

Kondratishyna V. V. Criminal and Executive Policy of Ukraine : Its Formation and Implementation. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2009.

The dissertation is the integrated research and monographic study of issues dealing with the formation and realization of the criminal and executive policy of Ukraine. The essence of the above-mentioned kind of policy in the field of the crime control was detected. There were determined its tasks, sources, types and principles. Furthermore, the co-relation among the criminal and executive policy and its other constituent elements dealing with the combating crime, in particular, criminal and legal, criminal and procedural or criminological policies was fixed. There were developed research fundamentals of recommendations directed at its optimization by means of the improvement of the current legislation, the effectiveness increase in the activity of entities of the criminal and executive policy.

Key words: criminal and executive policy, tasks of criminal and executive policy, objects of criminal and executive policy, entities of criminal and executive policy, convicted criminal offender, personnel of penal bodies and institutions, a penal institution.

Підписано до друку 23.07.2009. Формат 60×90¹/₁₆.
Обл.-вид. арк. 0,9. Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Гарнітура Times.
Друкарня Волинського національного університету ім. Лесі Українки.
43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13. Зам. 224.